

Christian Kock

Retorisk poetik



Retorikforlaget

Retorisk poetik
Christian Kock

ISBN 978-87-91986-05-5

© Forfatteren & Retorikforlaget, 2008

Omslagsfoto: Photocase.

Alle rettigheder forbeholdes.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med COPY-DAN, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

Udgivet med støtte fra Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns universitet

Trykt hos Centraltrykkeriet i Skive A/S, ISO 14001-miljøcertificeret.

www.retorikforlaget.dk

Indholdsfortegnelse

Forfatterens forord 7

I. En retorisk poetik

1. Hvad gribes vi af? 9
2. Retorisk kritik af litterære tekster 17
3. Hvad læser vi for? Er litteraturens interessemoment semantisk eller psykodynamisk? 33

II. I Roman Jakobsons fodspor

4. Roman Jakobson og det underbevidste 57
5. Digtningens funktion i vore liv: en poetik i Roman Jakobsons fodspor 67

III. Hvordan vers virker

6. Semiotik og poesi 89
7. Verset skal virke: Edgar Allan Poes retoriske metrik 109

IV. Fortællingen som kunst

8. Forudsatte synsvinkler i fortællende litteratur ca. 131
9. Fortællingens konnotative aspekter: En multidimensional synsvinkelsystematik 145
10. Principper for tidslig form 165

V. En retorisk periode: Romantikken

11. Romantikkenes retoriske poetik 185
12. Romantisk musik og metrik: Hvordan de ligner hinanden, og hvorfor 217

Litteraturliste 237

Bibliografiske oplysninger 247

Forfatterens forord

Her i bogen fremlægger jeg på dansk 12 bidrag til det jeg kalder en retorisk poetik. Ved poetik forstår jeg almene og begrebsstyrede undersøgelser af væsentlige (eller måske ligefrem essentielle) egenskaber ved litteratur; ved *retorisk* poetik forstår jeg poetik hvis tese er at man for at forstå det essentielle ved litteratur skal interessere sig for *virkninger på modtagere*. At udforme ytringer med tanke på at de skal virke på modtagere, gerne på bestemte forudsete måder – det er at agere retorisk. Retorisk poetik antager og argumenterer for at litteratur er til for at virke på læsere. Dermed menes andet og mere end at den er budskaber der overfører betydning. Litteratur er til for at *gøre* noget *ved* eller *for* læsere. Eller for at udtrykke det uden reference til nogen iboende formålsbestemmelse: Litteratur er først og fremmest afgrænset ved, og interessant ved, at den gør noget ved eller for sine modtagere. Det sker naturligvis ikke uden deres viden og vilje, for læsning af litteratur er i alt væsentligt en valgfri sag (undtagen i uddannelsessystemet); tværtimod véd læsere godt at litteratur kan gøre noget ved dem ud over det at transmittere betydning til dem, og det er også i høj grad derfor at læsere frivilligt bruger deres tid (og tanker og penge) på at konfronteres med litteratur.

Mens mange akademiske litteraturforskere måske vil have svært ved at forstå og anerkende dette synspunkt, tror jeg der er andre, mindre akademiske læsere for hvem det er meget mere selvfølgeligt. Læsere af litteratur inden for såkaldt ”trivielle” genrer, eller læsere af bøger og elskere af film, tv-serier der nærmer sig triviallitteraturens områder – f.eks. krimier, thrillere, kærlighedsromaner, ungdoms- og børnebøger – vil lettere kunne genkende synspunktet: at de fiktionsværker de dyrker, *gør* noget ved dem (og for dem); og det er dét de dyrker dem for. Det samme vil formentlig gælde mange der dyrker poesi i form af sungne tekster inden for jazz, rock, soul, pop – og hvad alle de genrer nu ellers hedder der ligger på millioner af computere, i-pods og lignende (og i stadig mindre grad på cd’er, grammofonplader og andre medier fra den nære fortid).

Retorisk poetik gør altså op med den tradition der har været i akademisk litteraturvidenskab og beslægtede discipliner til at identificere det væsentlige og interessante ved litteratur som det betydningsindhold den overfører. Det er ganske vist ubestrideligt (og selvfølgeligt) at romaner og sangtekster o.a. består af ord og sætninger hvis betydning man kan undersøge og til dels beskrive. Det er også rigtigt at hvad ordene betyder, er

afgørende for hvordan de virker. Men ordene og deres betydning er midler til mål af en anden orden; målene er de virkninger de kan skabe hos modtagerne – virkninger som ikke kun er kognitive, ikke kun tilegnelse af betydningsindhold (i sig selv et spændende og uhyre komplekst emne), men som involverer dynamiske, tidlige processer hvori følelser ofte spiller en rolle, og som er endnu mere vanskelige at analysere end tilegnelse af betydning.

Med sin dominerende antagelse af at det centrale ved litteratur er betydning, og at den mest relevante litteraturvidenskab derfor er betydningsanalyse, har akademisk litteraturvidenskab, hævder jeg, vendt ryggen ikke bare til ”almindelige mennesker” der ikke læser af professionelle grunde og ikke får penge for det – men også til det er som den egentlige drivkraft bag litteraturens (og de øvrige kunstarters) eksistens, det som mere end noget andet får mennesker til frivilligt at investere deres tid og ressourcer i den.

At gøre op med denne misvisende blikretning i professionel litteraturbeskæftigelse er formålet med at udgive en bog om retorisk poetik. Samtidig genetableres en gammel men næsten glemt forbindelse mellem det ældste humanistiske fag, retorikken, og litteraturvidenskaben – en forbindelse som bl.a. Aristoteles har repræsenteret, men ikke så forfærdelig mange siden. Det er en forbindelse mellem det fag der handler om hvordan ord virker, retorikken, og så det fag, litteraturvidenskaben, hvis genstand er ord der er beregnet på at virke, ikke ved at vi skal opnå ny erkendelse eller reagere med handling, men ved at vi fascineret skal betragte dem, og derved gennemgå processer der bl.a. involverer følelser og tidlig dynamik.

Kapitlerne i bogen er for de flestes vedkommende publiceret før, nogle på dansk, andre på engelsk, men flere af dem er udvidet og forbedret og i det hele taget bearbejdet, til dels kraftigt, bl.a. for at inddrage indsigter fra den efterhånden, trods alt, omfattende litteratur der anlægger en lignende synsvinkel. En del af denne litteratur går empirisk til værks og indsamler data om litteraturoplevelse med metoder som allerede har givet interessant udbytte og sikkert vil give mere af det i fremtiden. Der er ved at ske et opbrud af et vist format i videnskaben om litteratur og andre kunstformer. Det er på tide, og det vil jeg med denne bog gerne bidrage til.